

KRYSTYNA HUDZIK
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Biblioteka Główna
e-mail: k.hudzik@umcs.lublin.pl
ORCID: 0000-0002-1449-828X

PARADYMATY GROMADZENIA ZBIORÓW W CZASACH TRANSFORMACJI CYFROWEJ – MIĘDZY INFORMACJĄ A PAMIĘCIĄ

Krystyna Hudzik – dr, pracuje w Bibliotece Głównej UMCS w Lublinie. Autorka książki i kilkunastu artykułów dotyczących niemieckiego bibliotekarstwa. Swoje zainteresowania rozwijała dzięki stażom i praktykom odbytym w bibliotekach uniwersyteckich w Niemczech i w Austrii (Jena, Kolonia, Tybinga, Konstancja, Karlsruhe, Wiedeń) oraz w trakcie rocznego pobytu w Instytucie Nauki o Bibliotece i Informacji Uniwersytetu Humboldtów w Berlinie. Książka *Biblioteki uniwersyteckie w Niemczech w epoce cyfrowej: ciągłość i zmiana* Warszawa: Wydaw. SBP, otrzymała wyróżnienie Rektora Uniwersytetu Warszawskiego dla publikacji akademickiej w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych w konkursie na najlepszą książkę akademicką i naukową ACADEMIA 2018.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteki uniwersyteckie. Gromadzenie zbiorów. Książki elektroniczne – modele gromadzenia. Otwarty dostęp. Zasoby cyfrowe.

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – Omówienie i porównanie paradygmatów polityki gromadzenia, realizowanej we współczesnych bibliotekach uniwersyteckich, które w sferze organizacji, dostępu i usług łączą zbiory drukowane z zasobami cyfrowymi. Zmiany w zakresie strategii i metod doboru literatury określa zestawienie dwóch słów kluczowych „dostęp” i „posiadanie” (ang. *access versus ownership*), co wskazuje na to, że zadanie bibliotek coraz bardziej koncentruje się na dostarczaniu użytkownikom publikacji potrzebnych teraz (ang. *just in time*). **Metoda badawcza** – Analiza treści tekstów zawartych w specjalistycznym piśmiennictwie oraz w informacjach zamieszczonych na stronach

internetowych wybranych bibliotek. Metodę tę uzupełniono o obserwację uczestniczącą związaną z wieloletnią pracą autorki w oddziale gromadzenia i uzupełniania zbiorów w bibliotece uniwersyteckiej. **Wyniki i wnioski** – W gromadzeniu zbiorów biblioteki powinny uwzględnić następujące elementy: (a) realizację bieżących potrzeb czytelników oraz korzystanie z nowych modeli gromadzenia, takich jak Demand-Driven-Acquisition; (b) włączenie się w rozwijanie idei Open Access; (c) pełnienie nadal zadań instytucji pamięci, która przechowuje i chroni zbiory oraz służy zachowaniu dziedzictwa nauki i kultury.

WSTĘP

Artykuł stanowi próbę ujęcia problemu gromadzenia zbiorów w aspekcie zmian paradygmatów określających politykę gromadzenia. Przyjmując, że paradygmat w języku greckim oznacza przykład, wzór (w znaczeniu, jakie nadał temu słowu w latach 60. XX w. Thomas Kuhn w dziele *Struktura rewolucji naukowych*, 1962), w kwestii gromadzenia zbiorów określana stosowany w danym czasie przez większość bibliotek wzór – koncepcję lub nawet filozofię gromadzenia. Procesy zmian dotyczą ostatnich kilku lat nazwanych czasem transformacji cyfrowej (ang. *digital transformation*), którą charakteryzują zarówno zmiany technologiczne, jak również nowy model zarządzania i ciągłe doskonalenie usług dla klienta, z troską o jego w najwyższym stopniu pozytywne doświadczenie (ang. *customer experience*). Wyróżnikiem tego procesu jest jednoczesne pojawienie się i zastosowanie mediów społecznościowych, urządzeń mobilnych, Internetu rzeczy i przetwarzania danych w chmurze (Transformacja, 2019). Warto zatem przyjrzeć się, jak w tej sytuacji odnajdują się biblioteki należące razem z archiwami i muzeami do instytucji pamięci (ang. *memory institution*).

ROZPOZNANIE PROBLEMÓW

Biblioteki współczesne nazywane są „hybrydowymi”¹. Łączą bowiem pod jednym dachem dwie kultury, niejako dwa światy – ten realny posiadanych zbiorów drukowanych (rozpoznany od stuleci, mający wypracowane procedury postępowania) i ten wirtualny, cyfrowy (nowy, ciągle rozwijający się), w którym biblioteki szukają dopiero swej tożsamości, a więc także i koncepcji oferowanych usług. Organizują dostęp do cyfrowej informacji w sieci i równocześnie kontynuują zadania związane z tra-

¹ Określenie „biblioteka hybrydowa” powstało w połowie lat 90. XX w. w środowisku brytyjskich bibliotekarzy dyskutujących nad nową koncepcją bibliotek akademickich w związku z reformą szkolnictwa wyższego. Wywodzi się od słowa „hybrydowy” inaczej eklektyczny, łączony, niejednorodny, który w odniesieniu do bibliotek oznacza sytuację przełomową, dwojaką, przejściową w procesie przechodzenia od druku do cyfrowości. Artykuły na ten temat, zob. m.in.: G. Piotrowicz: Model hybrydowy współczesnej polskiej biblioteki akademickiej, [online], [dostęp: 18.05.2019]. Dostępny w WWW: <<http://bg.p.lodz.pl/images/PDF/piotrowicz.pdf>>, Oppenheim Charles, Daniel Smithson. What is Hybrid Library? *Journal of Information Science*, 25 (1999), nr 2, pp. 97-112.

dycyjnym księgozbiorem, pełniąc zarazem obowiązki instytucji pamięci i miejsca archiwizowania dorobku piśmienniczego.

Prezentowane rozważania dotyczą współczesnych bibliotek naukowych, w szczególności tych funkcjonujących w uniwersytetach o charakterze uniwersalnym, realizujących zadania zapewnienia najnowszej literatury do badań i dydaktyki, jak również zachowania bogatych zbiorów historycznych, stanowiących dziedzictwo kultury. Jako partner nauki, biblioteki tradycyjnie pełnią funkcję porządkowania i systematyzowania końcowych efektów badań naukowych w formie publikacji, pośredniczą w przekazywaniu wiedzy oraz służą jej zachowaniu w postaci zgromadzonych i przechowywanych zbiorów. Rola bibliotek w badaniach zatacza symboliczne koło, bowiem są one obecne na początku i końcu procesu badawczego. Oznacza to, że naukowcy zazwyczaj zaczynają badania od zbiorów bibliotecznych odzwierciedlających aktualny stan wiedzy i kończą je w chwili pojawienia się wyników ich badań w katalogach i księgozbiorach bibliotek.

Wytworzona w ten sposób zależność straciła jednak na znaczeniu w miarę rozwoju zasobów cyfrowych, które dziś w znacznej części znajdują się poza bibliotekami. Chodzi przede wszystkim o zbiory, do których biblioteki mają tylko dostęp na zasadzie licencji zakupionych na czas określony, bądź też publikacje Open Access dostępne bez pośrednictwa bibliotek. Pierwotnym źródłem transformacji cyfrowej jest nauka, która zmienia się jako pierwsza tworząc nowoczesne technologie cyfrowe, a te z kolei zmieniają ją samą poprzez dostarczanie nowych narzędzi i metod badawczych oraz sposobów komunikowania. Z kolei zadaniem bibliotek jest dopasowanie się do nauki i nadszanie za jej oczekiwaniami. Biblioteki, chcąc dotrzymać kroku intensywnym zmianom w komunikacji naukowej, znajdują się pod silną presją z jednej strony, potrzeb/oczekiwań użytkowników, z drugiej zaś, oferty Internetu oraz rynku informacji i mediów, na którym panuje ostra konkurencja. W efekcie tych przemian zmieniają się również zachowania informacyjne czytelników, którzy uniezależniają/emancypują się od bibliotek jako pośredników w dostępie do informacji, co z kolei mobilizuje biblioteki do rozwijania nowych usług. Chodzi o dostęp online 24h do zasobów cyfrowych na osobistych laptopach i urządzeniach mobilnych, dający możliwość łatwego korzystania ze źródeł naukowych.

Biblioteki uniwersyteckie mają do czynienia z mediami cyfrowymi online od ponad dwudziestu lat, przeszły przez kolejne etapy ich gromadzenia i udostępniania, zaczynając od elektronicznych baz danych, czasopism elektronicznych w ofercie łączonej z wersją drukowaną, następnie przez proces przechodzenia na wersje czasopism tylko elektroniczne (ang. *e-only*), aż po elektroniczne książki. Praktyka postępowania z e-mediami w pracy bibliotek doczekała się wielu opracowań. Doświadczenia w tym

zakresie zostały przedstawione w licznych artykułach poświęconych najczęściej pojedynczym problemom, m.in. organizacji dostępów, tworzeniu konsorcjów czy współpracy z oferentami. Brak jest jednak całościowych studiów nad profilem gromadzenia i rozwoju zasobów cyfrowych we współczesnych bibliotekach, chociażby na wzór wypracowanych zasad polityki gromadzenia zbiorów drukowanych, które w formie pisemnej, jako ważny dokument, posiadają prawie wszystkie biblioteki naukowe na świecie (Grala, 1996). Również w programach organizowanych konferencji kwestie strategii gromadzenia podejmowane są najczęściej w formule „wybranych zagadnień” (Strategie, 2012). W perspektywie przyszłości bibliotek oraz procesów transformacji cyfrowej rozważają je badacze niemieccy (Ceynowa, Degkwitz, Kempf), których artykuły wykorzystano w niniejszym tekście.

Media cyfrowe online nie występują jako przedmiot gromadzenia w obowiązujących u nas przepisach o ewidencji materiałów bibliotecznych, które stanowi Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 r. w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych (Dz.U. 2008.205.1283 ze zm.). Z nowych mediów tylko dokumenty elektroniczne – dyskietka, płyta CD ROM i płyta DVD – wymienione są w „Wykazie jednostek ewidencyjnych stosowanych w sumarycznej i szczegółowej ewidencji wpływów”, będącym Załącznikiem Nr 3 do wymienionego Rozporządzenia. Natomiast licencje zakupione na dostęp do zasobów online rozliczane są obecnie jako usługa. Ostatnio pojawiła się nowa forma nabytków w postaci dostępu wieczystego do książek elektronicznych, który gwarantuje korzystanie z kupionych e-booków także w przypadku zmiany właściciela serwisu. Istnieje zatem realna potrzeba szerszego niż obecnie uwzględnienia mediów cyfrowych w przepisach dotyczących ewidencji gromadzonych materiałów.

Spośród problemów organizacyjnych i technicznych należy wymienić konieczność włączenia procesu gromadzenia do jednolitego systemu bibliotecznego, po to, by dane o nabytkach mogły być przetwarzane w innych jego modułach. Kwestia ta dotyczy szczególnie grupy bibliotek uniwersyteckich mających duży roczny wpływ bieżący, otrzymujących egzemplarz obowiązkowy publikacji krajowych i prowadzących wstępną ewidencję sumaryczną *Rejestr Przybytków*. Kilka z tych bibliotek kataloguje i udostępnia zbiory w systemie Virtua, lecz ich oddziały gromadzenia pracują poza wymienionym systemem i rejestrują wpływające materiały biblioteczne w oddzielnych, oddziałowych bazach wewnętrznych (często w programie Access), zgodnie z wymienionym ministerialnym Rozporządzeniem. Mamy więc sytuację prowadzenia podwójnej ewidencji materiałów bibliotecznych – sumarycznej (wstępnej) o nazwie *Rejestr Przybytków* w oddziale gromadzenia oraz – szczegółowej ewidencji wpływów, czyli *Inwentarza*, tworzonego już po skatalogowaniu zbiorów w oddziałach

je opracowujących. Między obydwoma bazami nie ma możliwości wymiany danych, a jeśli już ona istnieje, to jest ograniczona i utrudniona ze względu na różne programy komputerowe. Integracja funkcji gromadzenia i opracowania wydaje się dziś sprawą oczywistą i konieczną w celu racjonalizacji i przyspieszenia procesów bibliotecznych. Następnym etapem modernizacji stanowiliby przejście bibliotek na pracę w systemach nowej generacji, które umożliwiają zintegrowane zarządzanie mediami drukowanymi i cyfrowymi oraz pozwalają przetwarzać dane nie tylko bibliotek, lecz także dostawców i właścicieli licencji.

ZASADY GROMADZENIA ZBIORÓW DRUKOWANYCH I ZASOBÓW CYFROWYCH

W strukturach organizacyjnych bibliotek gromadzenie stanowi punkt wyjścia do dalszych obszarów działalności – opracowania, udostępniania, przechowywania i ochrony. Procesy tworzenia i bieżącego wzrostu własnych zbiorów mają mocne ugruntowanie w teorii i w praktyce bibliotekarstwa oraz stanowią ważny punkt odniesienia w relacji biblioteka – użytkownicy. W centralnym punkcie większości koncepcji usług bibliotecznych znajdują się do dziś własne zbiory, które biblioteki przygotowują do korzystania i pośredniczą w ich udostępnianiu.

Biblioteka rozumiana jest zatem przede wszystkim jako księgozbiór, którego dominujący obiekt – książka drukowana – dyktuje sposób działania. Wynika stąd prosty wniosek, że o tożsamości biblioteki decydują jej zbiory – jeśli nie ma zbiorów, to nie jest biblioteką. Taki tok rozumowania przedstawia Klaus Kempf w artykule zaczynającym się od pytania, czy w epoce cyfrowej nie żegnamy się ze zbiorami, skoro prognozy mówią, że biblioteka w przyszłości może być wszystkim, ale nie zbiorami (Kempf, 2014; Kempf, 2017; Anderson, 2011).

Zasoby cyfrowe są gromadzone drogą kupna, egzemplarza obowiązkowego oraz darów. Typologia dostępów online do źródeł elektronicznych według sposobu ich nabycia obejmuje:

- Licencje – zakupione usługi dostępu na podstawie umów licencyjnych do elektronicznych baz danych, czasopism i książek. Są to najczęściej roczne licencje oraz także krótkie, kilkudniowe (punktowe) dostępy na zasadzie *Pay-per-Use*, *Pay-per-View* i *Short-Term-Loan*.
- Dostęp bez licencji (bezpłatny) – publikacje Open Access i bezpłatnie dostępne źródła w Internecie.
- Dostęp w ramach elektronicznego egzemplarza obowiązkowego – bezpłatny dostęp do publikacji w sieci, otrzymywany na podstawie przepisów prawnych.
- Zasoby cyfrowe własne – digitalizowane zbiory bibliotek i zasoby repozytoriów uczelnianych.

Dwa pierwsze z wymienionych rodzajów zasobów cyfrowych – zakupione licencje dostępu oraz publikacje Open Access – będą przedmiotem dalszych rozważań, ponieważ mają pierwszoplanowe znaczenie dla rozwoju nauki oraz silnie oddziałują na tożsamość biblioteki i jej pozycję (funkcje i znaczenie) w relacji do nauki. Przypomnijmy, że podstawowym zadaniem bibliotek akademickich jest zapewnienie najnowszej światowej literatury potrzebnej do badań naukowych, którą dziś stanowią w znacznym stopniu elektroniczne czasopisma, książki i bazy danych, kupowane bezpośrednio u wydawców lub komercyjnych oferentów. Dostęp do tych zasobów w Polsce nabywany jest w formie licencji krajowych i konsorcyjnych w ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki (WBN), finansowanych lub dofinansowywanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego². Zasoby WBN są uzupełniane poprzez zakup dodatkowych licencji przez poszczególne biblioteki, zgodnie z potrzebami i profilem badawczym danej uczelni. Centralnie koordynowany zakup najdroższych licencji dla polskich instytucji akademickich i naukowych oraz zarządzanie zasobami wiedzy i administrowanie dostępem przez Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego (ICM) Uniwersytetu Warszawskiego, stanowi rozwiązanie sprawdzone, efektywne i preferowane w wielu krajach, ze względu m.in. na większą możliwość negocjacji cen i oszczędność kosztów.

Z kolei Open Access funkcjonuje w komunikacji naukowej jako nowy model publikowania i stanowi integralny element rozwijanej idei otwartej nauki. Tym samym wpływa on na dotychczasowe formy współpracy środowiska nauki z bibliotekami, stawiając je wobec konieczności podjęcia nowych zadań. Open Access polega na bezpłatnym dla czytelników dostępie do publikacji w Internecie. W tej formie udostępniają także swoje zasoby biblioteki cyfrowe i repozytoria uczelniane. Te ostatnie należy postrzegać w szerszym kontekście otwartej nauki, bowiem repozytoria mają zapewnić nieograniczony dostęp w sieci do dorobku badawczego (ang. *research output*) danej uczelni, w tym m.in. do: danych badawczych,

² Zob. więcej. *Wirtualna Biblioteka Nauki*. [online], [dostęp: 10.11.2019]. Dostępny w WWW: <https://wbn.icm.edu.pl/o-wbn/> Tamże następujące informacje szczegółowe: „Obecnie WBN umożliwia dostęp do pełnych kolekcji czasopism kilkunastu najważniejszych światowych wydawnictw naukowych, zawierających łącznie ponad 8 tys. tytułów bieżących, z czego ok. 5 tys. dostępne jest w ramach licencji krajowych Elsevier, Springer i Wiley z prawem krajowej archiwizacji. W ramach licencji krajowych zakupiono także ok. 30 tys. e-książek oraz ponad 10 tys. tomów serii książkowych, a dalsze 86 tys. e-książek Springera jest obecnie dostępnych testowo. Na zasadzie licencji krajowych dostępne są także czasopisma Science i Nature, platforma Ebsco agregująca czasopisma różnych wydawców oraz bazy abstraktowo-bibliometryczne Web of Science i Scopus wraz z dodatkowymi narzędziami analitycznymi InCites i SciVal. Obok licencji krajowych w ramach WBN dofinansowywane są licencje konsorcyjne na dostęp do międzynarodowych kolekcji czasopism ACS, AIP, APS, CUP, Emerald, IEEE, IOP, LWW, NPG, OUP i T&F; chemicznych baz danych Reaxys i CAS SciFinder; ekonomicznych baz danych EMIS, Passport i OECD oraz platform JSTOR, Knovel i Proquest agregujących czasopisma lub książki naukowe pochodzące od różnych wydawców”.

rozpraw doktorskich, oryginalnych prac wcześniej niepublikowanych, jak również pre- i postprintów artykułów pierwotnie zamieszczonych w tradycyjnych wydawnictwach (powtórne publikowanie). Jeśli chodzi o biblioteki cyfrowe, to ich zasoby w postaci zdigitalizowanych zbiorów historycznych – szczególnie ważnych dla badań humanistycznych i kulturowych – stały się szeroko dostępne dla czytelników w postaci nowoczesnej usługi online 24h. Materiały te są w przeważającej części cyfrowymi wersjami publikacji obecnych już od dawna w obiegu naukowym – ich internetowa dostępność jedynie ułatwia dziś uczonym prowadzenie badań niż wprowadza ich do tego, co dzieje się aktualnie w nauce. Digitalizacja oczywiście ma także istotne znaczenie dla zachowania, ochrony i archiwizacji posiadanych przez biblioteki drukowanych oryginałów.

Warto w tym miejscu krótko zasygnalizować sprawę roli egzemplarza obowiązkowego (eo) w archiwizacji powstających na bieżąco publikacji cyfrowych (ang. *born digital*). Eo stanowi źródło wpływu dla bibliotek o znaczeniu narodowym, regionalnym i wybranych bibliotek uniwersyteckich, które otrzymują publikacje cyfrowe w postaci fizycznych dokumentów (np. płyt CD-ROM) lub plików przesyłanych drogą e-mail. Nasuwa się pytanie o interesujące nas w artykule naukowe e-książki, czy są one przekazywane jako eo do uprawnionych bibliotek i tam archiwizowane? Z pewnością nie, ponieważ chronione są prawem autorskim i stanowią przedmiot sprzedaży w komercyjnych serwisach. Oznacza to, że obowiązkowego egzemplarza najnowszych książek w formatach eBook (EPUB, PDF, MOBI) Wydawnictwa Naukowego PWN nie otrzyma Biblioteka Narodowa w Warszawie, podobnie także do Niemieckiej Biblioteki Narodowej nie wpłyną książki w formatach eBook, na przykład Wydawnictwa Springer czy De Gruyter.

Gromadzenie mediów cyfrowych kształtuje nowe sposoby postępowania, warto zatem porównać je z zasadami nabywania zbiorów drukowanych po to, by wskazać różnice między nimi.

Oto znane nam dotychczas paradygmaty – zasady, praktyki i koncepcje – gromadzenia zbiorów drukowanych (Kempf, 2014, s. 378-379):

1. Gromadzenie uwzględnia perspektywę ewentualnego korzystania w przyszłości (ang. *just in case*) z ukazujących się publikacji (tytuł może się przydać, może być poszukiwany).

2. Decyzja o nabyciu dotyczy pojedynczego tytułu książki czy czasopisma w odniesieniu przede wszystkim do lokalnych/własnych zbiorów oraz zgodnie z przyjętymi kryteriami gromadzenia w danej bibliotece, mającego postać oficjalnego dokumentu.

3. Decyzję podejmuje bibliotekarz odpowiadający za daną dziedzinę (specjalista dziedzinowy), który sprawuje pieczę nad całościowym rozwojem księgozbioru z danej dziedziny, dbając o jego kompletność i reprezentatywność.

4. Efektem gromadzenia jest nabywanie na własność materiałów bibliotecznych, które są ewidencjonowane i inwentaryzowane jako dobra powiększające zasobność (majątek) biblioteki. Zarządzanie zbiorami drukowanymi – podobnie, jak innymi dobrami ekonomicznymi – odbywa się zgodnie z prawem własności, to znaczy według regulaminu własnego bibliotek, m.in. przez wypożyczanie własnym czytelnikom oraz także wypożyczanie międzybiblioteczne czytelnikom innych bibliotek. Gromadzenie prowadzone jest z myślą o udostępnianiu i przechowywaniu.

I teraz analogiczne paradygmaty gromadzenia licencjonowanych zasobów cyfrowych (Kempf, 2014, s. 379-382):

1. Gromadzenie oparte jest na założeniu dostarczenia informacji na czas, wtedy, gdy jest potrzebna (ang. *just in time*). Decydujące nie jest już pytanie o długotrwałość, w miarę kompletne i reprezentatywne rozwijanie księgozbioru z poszczególnych dziedzin, zgodnie z przypuszczalnie przyszłymi zainteresowaniami czytelników, ale szybkie reagowanie na bieżące ich potrzeby. Celem są usługi świadczone 24h oraz dostarczanie informacji relewantnej i wyselekcjonowanej dla indywidualnego użytkownika.

2. Gromadzenie i dobór publikacji opiera się przede wszystkim na danych statystycznych rzeczywistego wykorzystania w określonym czasie poszczególnych tytułów czasopism, baz danych i książek, takich jak: liczba udanychostępów i przeszukiwań, czas czytania, liczba przeglądanych stron i liczba odrzuconych prób dostępu. Dostawcy serwisów dostarczają raporty i analizy potrzebne do ich ewaluacji, stanowiących podstawę do podjęcia decyzji o dalszym przedłużeniu licencji. System statystyk COUNTER jest standardowym instrumentem oceny, akceptowanym przez wydawców i biblioteki.

3. Wybór tytułów i decyzja o nabyciu do zasobów biblioteki jest powierzona w coraz większym zakresie użytkownikom dzięki zastosowaniu nowoczesnej technologii. W przypadku e-książek znany jest na świecie model zakupu kierowany potrzebami i wyborem czytelników (ang. *Demand-Driven Acquisition* – DDA lub *Patron-Driven Acquisition* – PDA).

4. W gromadzeniu mediów cyfrowych dominują oferty w formie pakietów. Stanowią one często produkt marketingowy sprzedawcy i nie zawsze są korzystne dla bibliotek. Elektroniczne czasopisma, książki i bazy danych sprzedawane są bezpośrednio przez wydawców, firmy księgarskie oraz agregatorów (Ebsco, ProQuest). Korzystne finansowo są zakupy konsorcyjne o zasięgu regionalnym, narodowym, a nawet międzynarodowym, oparte na kooperacji bibliotek.

5. Biblioteki nie nabywają prawa własności do kupowanych zasobów cyfrowych, lecz muszą zadowolić się tylko prawem dostępu do źródeł informacji (ang. *access versus ownership*). Umowa licencyjna zezwala na dostęp czasowy w ściśle określonym terminie i na warunkach dla ściśle określonej grupy użytkowników w określonej formie. Kupowane od ko-

mercyjnych dystrybutorów zasoby cyfrowe na zasadzie pojedynczych i konsorcyjnych licencji chronione są prawami autorskimi. Biblioteki nie mogą udostępniać tych zasobów czytelnikom z innych bibliotek, m.in. zabronione są wypożyczenia międzybiblioteczne kopii pojedynczych artykułów z e-czasopism lub fragmentów tekstów z e-książek.

6. Dystrybutorzy zasobów cyfrowych korzystają z systemu zarządzania prawami cyfrowymi (ang. *digital rights management*, DRM) i stosują zabezpieczenia oparte na mechanizmach kryptograficznych lub innych metodach ukrywania treści, mające przeciwdziałać używaniu danych w formie elektronicznej w sposób sprzeczny z wolą ich dostawcy. W ten sposób blokują kopiowanie tekstów, ograniczając ustawowe prawa do korzystania na użytek prywatny z treści zakupionych utworów. Przeciwno tego rodzaju praktykom oraz za zrównaniem zasad korzystania z tekstów drukowanych i cyfrowych organizowane są akcje „The Right to E-Read” przez IFLA i EBLIDA (<http://www.eblida.org/e-read/what-we-want.html>).

7. Udostępnianie zasobów cyfrowych wymaga organizacyjno-technicznych inwestycji, administrowania danymi, integracji dostępów z całościową koncepcją usług biblioteki, a także zapewnienia szkoleń użytkowników. Ważną kwestią jest długoterminowa archiwizacja danych.

Wymienione powyżej w punktach zasady gromadzenia obydwu rodzajów mediów zostaną przedstawione w postaci tabeli, co pozwoli uchwycić różnice między nimi i zachodzące zmiany.

Przegląd tego, co nazywamy paradymatami gromadzenia, pozwala stwierdzić, że stanowią one zespół zasad, praktyk i koncepcji potraktowanych jako wzór (gotowy do naśladowania) lub model (rozwiązania pożądanego/postulowanego) przez większość bibliotekarzy w danym miejscu i czasie. Nie są więc one wartościami uniwersalnymi, stałymi – są zmienne. Stymulatorem przemian ostatniego ćwierćwiecza jest kultura cyfrowa, której produkt w postaci nowych mediów stał się przedmiotem gromadzenia w bibliotekach tradycyjnie związanych ze zbiorami drukowanymi. Media cyfrowe i drukowane różni nie tylko sposób zapisu, forma fizyczna, modele ich gromadzenia czy udostępniania. Zbiory cyfrowe oddziałują znacznie szerzej, implikują bowiem pytania wychodzące poza gromadzenie – pytania o tożsamość biblioteki, o znaczenie pojęcia „zbiory” (księgozbiór), podstawowego przedmiotu jej działalności oraz o rolę użytkowników w odniesieniu do pełnionych przez bibliotekę funkcji, którzy nieuchronnie przejmują kompetencje bibliotekarzy, częściowo decydują o nabytkach, samodzielnie korzystają z informacji i zbiorów.

Tabela 1

Paradygmaty gromadzenia zbiorów drukowanych i licencjonowanych zasobów cyfrowych

Materiały drukowane (media tradycyjne, media analogowe)	Media cyfrowe
Zbiory	Zasoby
Posiadanie (<i>Ownership</i>)	Dostęp (<i>Access</i>)
Lokalność zbiorów. Biblioteka jako miejsce	Sieć i kooperacja. Dostępność niezależnie od miejsca i czasu
Zbiory Gromadzenie ukierunkowane na zbiory, zachowanie kompletności i reprezentatywności (<i>just in case</i>)	Użytkownik Gromadzenie ukierunkowane na bieżące potrzeby użytkownika (<i>just in time</i>). Celem jest dostarczanie informacji na czas, dokładnie wtedy, gdy jest potrzebna
Pamięć – zachowanie utrwalonej pamięci	Informacja – usługi dostarczania informacji
Bibliotekarz (specjalista dziedzinowy) odpowiada za dobór tytułów i decyduje o zakupie	Użytkownik uczestniczy w doborze tytułów i podejmuje decyzję o zakupie w modelach DDA i PDA
Ocena korzystania ze zbiorów możliwa, choć nie tak wieloaspektowa jak w serwisach elektronicznych	Ewaluacja nabytków oparta na danych statystycznych w formie raportów i wskaźników ich wykorzystania
Prawo własności	Prawo dostępu na warunkach zawartej umowy licencyjnej oraz prawo autorskie
Posiadanie na własność	Czasowa licencja, dostęp wieczysty
Udostępnianie według zasad własnego regulaminu bibliotek oraz prawo autorskie	Dostęp czasowy w ściśle określonym terminie i na warunkach dla ściśle określonej grupy użytkowników w określonej formie
Brak dodatkowych ograniczeń w korzystaniu z treści	Ograniczenia w korzystaniu z treści przez stosowanie systemu zarządzania prawami cyfrowymi (DRM)
Możliwość wypożyczeń międzybibliotecznych	Brak możliwości wypożyczeń międzybibliotecznych
Wartość stawki podatku VAT – 5%	Wartość stawki podatku VAT – 23%

MODELE GROMADZENIA KSIĄŻEK ELEKTRONICZNYCH

Modele, o których mowa, to składniki omawianych tu paradygmatów. Warto przypomnieć kilka faktów z historii rozwoju udziału czytelników

w gromadzeniu książek elektronicznych, bo od dawna stał się znanym sposobem doboru tytułów w bibliotekach naukowych. Jako model nabytków kierowany potrzebą i decyzją czytelnika ma różne określenia, najczęściej używanymi są *Demand-Driven Acquisition* (DDA) lub *Patron-Driven Acquisition* (PDA), (Patron, 2011; Patron, 2011a). Od niedawna funkcjonuje także w naszych bibliotekach – pierwsza wprowadziła DDA Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie jesienią 2018 r., uruchamiając opcję „Zakup Decyzją Czytelnika” w serwisie „eBook Academic Collection” firmy EBSCO (E-książki, 2019). Nieco później, w styczniu 2019 r., dołączyła do niej Biblioteka Główna UMCS w Lublinie, korzystająca z serwisu e-booków tej samej firmy (Zakup, 2019).

Sięgnijmy do początków korzystania z modelu DDA, które prowadzą do bibliotek w USA, powszechnie uważanych za kolebkę standardów i nowych trendów w bibliotekarstwie. W 1999 r. została zawarta pierwsza umowa na dostęp DDA pomiędzy platformą NetLibrary, agregatorem e-booków z siedzibą w miejscowości Boulder w Kolorado i konsorcjum bibliotek naukowych tego stanu (Colorado Alliance of Research Libraries). W obawie przed nieudaną inwestycją konsorcjum wynegocjowało z NetLibrary, że uczestniczące w nim biblioteki zapłacą tylko za te książki, z których czytelnicy skorzystali. Oferent przekazał rekordy bibliograficzne e-książek w celu wgrania ich do katalogów bibliotek konsorcjum. Ustalono, że każde drugie korzystanie z tytułu będzie podlegało zakupowi. W ten sposób rozpoczęła się współpraca z dostawcą, który zachęcony efektami, zaczął intensywnie rozszerzać ofertę o digitalizowane na szeroką skalę starsze, wcześniej publikowane książki. Biblioteki jednak stawiały warunki w postaci zamawiania i wgrywania do własnych katalogów tylko opisów książek aktualnych i najnowszych, a z czasem udało się wprowadzić dalsze ograniczenia istotne dla doboru tytułów, takie jak podział według dziedzin i wydawnictw oraz ustalenie górnej granicy ceny. Mimo udogodnień wprowadzanych przez agregatora wiele bibliotek wycofywało się jednak z konsorcjum, w 2006 r. pozostało w nim tylko sześć, ale i one wycofały swój udział, gdy NetLibrary wprowadziła warunek kupna dwóch egzemplarzy drukowanych za każdy wybrany e-book. Sam serwis zmieniał także często właściciela – w 2002 r. NetLibrary zakupiła firma OCLC, a w 2010 r. EBSCO, dając mu swoją nazwę i koncepcję własnej oferty DDA (Herb, 2016).

Na rynku książek elektronicznych pojawiało się i zniknęło wiele kolejnych firm. Jednym z pierwszych agregatorów e-books była MyiLibrary utworzona w 2004 r. przez amerykański Coutts Information Service. Jednak już w 2006 r. została ona przejęta przez kolejnego właściciela – Ingram Content Group, prowadząc nadal działalność pod swoją pierwotną nazwą MyiLibrary. Znaną firmą na rynku była założona w 1997 r. Ebook Library (EBL) z siedzibą w Australii (Ebook Corporation), oferująca wczesny wa-

riant PDA, określane terminem Demand-Driven Acquisition (DDA). We współpracy z Europejskim Centrum Badań Jądrowych (CERN) w Szwajcarii testowała w 2004 r. metody sprzedaży e-książek sterowane ich wykorzystaniem, które w praktyce handlowej wprowadzono dwa lata później (Herb, 2016). W roku 2013 EBL zmieniła właściciela, została przejęta przez firmę ProQuest, która dokonała jej połączenia z posiadaną od 2011 r. bazą Ebrary. Również MyiLibrary należy obecnie do platformy firmy ProQuest, globalnego agregatora ProQuest Ebook Central z ofertą e-booków nie tylko dla bibliotek akademickich, ale także publicznych i szkolnych. Jego przedstawiciel działający na rynku polskim proponuje bibliotekom usługi korzystania z zasobów oraz szkolenia, a jedną z ostatnich ofert stanowi interdyscyplinarna i pełnotekstowa baza ProQuest One Academic, umożliwiająca dostęp do różnych typów publikacji – czasopism, książek, dysertacji, źródeł prymarnych i filmów. Obejmuje zasoby cyfrowe czterech baz: ProQuest Central, Academic Complete, Academic Video Online i ProQuest Dissertations & Theses Global (ProQuest, 2019).

W obszarze anglosaskim model PDA był już w 2008 r. szeroko praktykowany w bibliotekach akademickich, a wkrótce dołączyły do nich także biblioteki europejskie. Na przykład w Niemczech w 2010 r. kilka bibliotek uniwersyteckich niemal jednocześnie wprowadziło PDA, korzystając z wielotysięcznych serwisów e-booków wymienionych wcześniej firm: EBL, Ebrary, MyiLibrary i Dawsonera. Z czasem usługę w tym modelu zaczęły oferować Wydawnictwa Springer i De Gruyter (Hudzik, 2017).

Kilka podsumowujących uwag na temat modelu PDA można ująć w następujących punktach:

1. PDA oferuje czytelnikom bezpośrednio przejście od wyszukiwań do właściwego tekstu książki. Ten bezpośredni proces dostępu stanowi jego zaletę i sprawia, że e-booki w modelu PDA spełniają oczekiwania gromadzenia zorientowanego na użytkownika.

2. Podstawę dokonywania wyboru tytułów przez czytelników stanowi wgranie do katalogów bibliotecznych jak największej liczby opisów bibliograficznych książek, które mogą oni sami zakupić (zakup dokonuje się automatycznie, czytelnicy nie wiedzą o tym, że go uruchomili). Inny wariant procesu kupowania polega na udostępnieniu platformy e-booków czytelnikom danej biblioteki na czas określony w umowie (wybrały go biblioteki w Polsce). W obydwu przypadkach biblioteki mają dostęp do statystyk korzystania oraz danych o stanie budżetu.

3. Rozwój modelu gromadzenia ukierunkowanego na potrzeby ma na celu efektywne gospodarowanie funduszami bibliotecznymi i zwiększenie stopnia wykorzystania nabywanych książek. Sprawdzenie osiągnięć w tym zakresie wymaga systematycznej ewaluacji efektów PDA, która powinna udzielić odpowiedzi na co najmniej dwa pytania: 1) czy opłaca się prowadzenie kupna na podstawie pierwszego korzystania z tytułu?

oraz 2) czy w ten sposób gromadzona literatura odzwierciedla tylko indywidualne potrzeby i zainteresowania, czy jest także ważna dla innych użytkowników?

4. Otwarta pozostaje kwestia oddziaływania PDA na rynek książki naukowej. Zwraca się uwagę na to, że wiele specjalistycznych monografii nie zostanie wybranych w tym modelu i biblioteki nie zakupią ich w momencie ukazania się. Oczekiwania są więc takie, by poza ofertą aktualnych e-booków, działał na rynku elektroniczny wariant *publishing-on-demand* (analogicznie do *print-on-demand*), który zapewniłby dostępność specjalistycznej literatury po wielu latach od jej ukazania się.

GROMADZENIE I OPEN ACCESS

Gromadzenie zasobów cyfrowych powinno uwzględniać publikacje Open Access (OA), ponieważ są one efektem badań naukowych i funkcjonują w komunikacji naukowej. Idea ta powstała ponad 15 lat temu w środowisku nauki, mając na celu tworzenie alternatywnej możliwości publikowania na zasadzie otwartego i bezpłatnego dostępu dla czytelników. Stanowi konkurencję dla tradycyjnej działalności wydawniczej (*Closed Access*), czyli prenumerowanych czasopism, kupowanych książek i baz danych. Los obydwu modeli publikowania nie jest ostatecznie przesądzony i obecnie funkcjonują one równolegle. Czynnikiem decydującym o ich przyszłości są pieniądze, ponieważ OA jest bezpłatny dla czytelników, lecz sam proces publikowania wymaga wysokich nakładów i stałego finansowania. Mamy więc do czynienia z możliwością przesunięcia funduszy na publikowanie artykułów OA zamiast na prenumeratę czasopism. W tym znaczeniu dotyczy on także budżetów bibliotek i środków przeznaczonych na zakup zasobów, co w przyszłości biblioteki powinny wziąć pod uwagę.

Zasadniczej zmiany należy upatrywać na płaszczyźnie współpracy nauki i bibliotek, które będą musiały przyjąć zupełnie nowe modele wykonywanej pracy i usług. Pojęcie Open Science łączy podstawowe elementy procesu badawczego: otwarte dane badawcze, otwartą komunikację i otwarty dostęp do publikacji. Będą one tworzone według kryteriów: wyszukiwanie – dostępność – interoperacyjność/współdziałanie – powtórne wykorzystanie, kryteriów wzmacniających potencjał współpracy oraz transfer informacji i wiedzy w Internecie. Biblioteki muszą więc planować swoją działalność w tym nowym ekosystemie nauki (Degkwitz, 2018, s. 440-445). Co zatem proponuje bibliotekom Andreas Degkwitz, autor jednego z najnowszych opracowań na ten temat? Sugeruje on zaangażowanie w rozwój standardów w zakresie tworzenia metadanych, poprawy wyszukiwania i korzystania z nowych mediów. Dotyczy to również publikacji OA, które powinny być łatwo znajdowane, czytane i długoterminowo dostępne. Zadania te mogą realizować biblioteki poprzez:

- włączenie publikacji OA do opracowania według przyjętych standardów tworzenia metadanych i wykazywania ich w katalogach;
- zapewnienie dostępu do publikacji OA w różnych formatach (PDF, HTML);
- przechowywanie publikacji OA w repozytoriach zapewniających długoterminową dostępność danych;
- eliminowanie ryzyka słabej i przypadkowej identyfikacji publikacji OA.

MIĘDZY INFORMACJĄ A PAMIĘCIĄ

Powróćmy do bibliotek hybrydowych działających w czasie przejściowym od druku do cyfrowości. Tę dychotomię wyrażają dwa terminy medioznawcze – bibliosfera i infosfera – określające czas w historii mediów zawarty pomiędzy przyjętymi datami progowymi 1500 i 2000 r. Pierwsza z dat, stanowi początek funkcjonowania książki drukowanej jako dominującego medium w procesie zwielokrotnienia, rozpowszechnienia i upublicznienia informacji. Druga, 2000 r., oznacza przejście do infosfery, którą charakteryzuje globalny dostęp do informacji w formie elektronicznego strumienia danych, a w kształtowaniu kulturowej pamięci oznacza nastanie czasu „między” jej materialnym zachowaniem i cyfrową dyfuzją. Obecną konstelację mediów jedni uważają za przyczynę strat w sferze kultury pamięci, drudzy zaś widzą w niej ziszczenie utopijnej idei wiedzy dostępnej bez ograniczeń (Toffler, 2006; Assmann, 2017).

Aktualną sytuację bibliotek należy uznać za charakterystyczną dla czasów zmiany, które można porównać do epokowego przejścia od rękopisów do druku – ono także wiązało się z rewolucyjnymi zmianami paradygmatów badań naukowych, a co za tym idzie również informacji i komunikacji naukowej. Stawiało pytania podobne do tych, z którymi dziś zmagamy się w związku z kolejną rewolucją – zmianą paradygmatów – powodowaną przejściem od mediów analogowych do cyfrowych (Degkwitz, 2018; Ceynowa, 2018a). Istota samej zmiany polega na wysyłaniu przez nowe media wyraźnych bodźców zachęcających do korzystania z nich i wypróbowania korzyści i możliwości, jakie dają one w zestawieniu z mediami „starymi”. Media cyfrowe radzą sobie z informacją lepiej pod wieloma względami, mają „wartość dodaną” w postaci wielu wariantów wyszukiwania, dostępności niezależnie od miejsca i czasu oraz szybkości w rozpowszechnianiu. Jednocześnie budzą one jednak także i pytania o treść, jej autentyczność, wiarygodność i możliwość długoterminowego zachowania. Pojawiają się głosy, że długotrwała pamięć jest zagrożona w sytuacji, gdy zasoby cyfrowe znajdują się poza bibliotekami (mającymi do nich tylko dostęp). Źródła cyfrowe dla nauki znajdują się na serwerach wydawnictw, firm księgarskich oraz agregatorów (Ebsco, ProQuest).

Wprawdzie wymienione instytucje komercyjne prowadzą ich archiwizację, lecz istnieje obawa, że będzie ona realizowana tylko tak długo, jak długo zasoby będą posiadały wartość rynkową i dobrze się sprzedawały. Agregatorzy są dość nowymi usługodawcami na rynku mediów, tworzą własną sieć handlową i oferują źródła sprzedawane im przez różnych wydawców. Często nie mają własnych serwerów, lecz korzystają z usług zewnętrznych firm informatycznych. Często też znikają z rynku, a ich serwisy przechodzą w ręce kolejnych właścicieli, co widać na przykładzie wcześniej prezentowanych agregatorów książek elektronicznych.

Archiwizacja i długoterminowa dostępność informacji cyfrowej wymaga zarówno tworzenia specjalnych programów, jak również nowych rozwiązań prawnych i instytucjonalnych. O wadze problemu świadczy budowanie narodowych strategii archiwizacji i podejmowanie decyzji na płaszczyźnie państwowej – politycznej. Takie strategie realizuje już kilka krajów od 2013 r., m.in. Australia, Wielka Brytania i od 2006 r. Niemcy (Witczak, Sobkowiak, 2014; Hudzik, 2017, s. 290-294). Jednym z projektów jest wprowadzenie i archiwizacja obowiązkowych egzemplarzy publikacji elektronicznych online oraz wybranych stron internetowych, m.in. niektórych gazet codziennych, wydarzeń kulturalnych i blogów zawierających ważne informacje.

UWAGI NA ZAKOŃCZENIE

W kontekście pytań o trwałość zasobów mediów cyfrowych prowadzone są dyskusje nad przyszłością gromadzenia w bibliotekach naukowych (Bibliothek, 2017; Schulze, 2016). Powraca się w nich do namysłu nad istotą pojęcia zbiorów bibliotecznych, ich rozwoju i ochrony dla przyszłości. Zbiory mają fundamentalne znaczenie dla kultury, bo to one jako fizyczne/materialne obiekty tworzą jej dziedzictwo. Biblioteki ze swymi lokalnymi zbiorami tekstów stanowią laboratorium do pracy humanistów, tak jak laboratoria badawcze – dla biologów czy fizyków. To, co najbardziej niepokoi, to fakt, że biblioteki naukowe wydają się dziś niepewne i zdeorientowane wobec podstawowego pytania o własną tożsamość. Rzecz w tym, że ich kulturowa misja wymaga od nich pewności co do tego, czym są i czemu służą. Taką pewność da się osiągnąć jedynie w procesie ich nieustannego namysłu nad sobą, w stale zmieniających się kontekstach kulturowych i technologicznych, w dyskursie wolnym od ekonomicznych kalkulacji, jakie narzuca im dziś chociażby komercyjna konkurencja ze strony takiego koncernu jak Google. Gromadzenie zasobów cyfrowych nadal stanowi ich zadanie wykonywane w takim samym zakresie i z taką samą odpowiedzialnością jak wcześniej czyniły to z rękopisami i książkami drukowanymi (Ceynowa, 2018).

Temat gromadzenia zbiorów bibliotecznych domaga się na zakończenie szerszego komentarza w formie filozoficznej refleksji o roli pamięci w budowaniu przyszłości w czasach kultury i wiedzy, dla których przestrzeń nie stanowi już granic. Niemiecki bibliotekoznawca, dyrektor generalny Bawarskiej Biblioteki Państwowej w Monachium, Klaus Ceynowa, mówi dziś może nieco emfaticznie, że „biblioteka jest gmachem dla myśli ze wszystkimi jej procesami poznawczymi, z duchowymi i światopoglądowymi walkami, z jej zagubieniami, pomyłkami i okrężnymi drogami, z jej zweryfikowanymi i sfalsyfikowanymi teoriami oraz – przynajmniej niekiedy także – wiecznymi prawdami” (Ceynowa, 2015). Odpowiedzialność za ten gmach mieszczący zmaterializowaną przeszłość i doświadczenie ludzkości nie może być odczuwana jako balast – konkluduje cytowany autor i zwraca uwagę na to, że nowe modele wsparcia dla bibliotek nie zachęcają do wysiłku na rzecz troski o powierzona „pamięć ludzkości”. Bardziej kierują się „ku nowym horyzontom” i finansują zadania biblioteki jako usługodawcy, warsztatu lub pośrednika w nabywaniu kompetencji czy też miejsca uczenia się albo miłego spędzania czasu. Pytanie, czy te zadania są pierwszoplanowe dla tożsamości biblioteki?

BIBLIOGRAFIA

- Anderson Rick (2011). Collections 2021: the future of the library collection is not a collection. *Serials* [online], 24 (3), pp. 211-215 [dostęp: 10.07.2019]. Dostępny w WWW: DOI: <<http://doi.org/10.1629/24211>>.
- Assmann Aleida (2017). Das kulturelle Gedächtnis zwischen materiellem Speicher und digitaler Diffusion. *Bibliothek und Wissenschaft*, 50, s. 1-18.
- Bibliothek (2017). *Bibliothek und Wissenschaft* 50 (2017): Die Zukunft des Sammelns an wissenschaftlichen Bibliotheken. Rocznik czasopisma w całości jest poświęcony tematowi „Przyszłości gromadzenia w bibliotekach naukowych”.
- Ceynowa, Klaus (2015). Vom Wert des Sammelns und vom Mehrwert des Digitalen – Verstrebte Bemerkungen zur gegenwärtigen Lage der Bibliothek. *Bibliothek Forschung und Praxis*, 39, 3, s. 268-276.
- Ceynowa, Klaus (2018). Klaus Ceynowa über die Zukunft der Forschungsbibliothek. Wywiad przeprowadził dr Reinhard Laube. Klassik Stiftung Weimar, publikacja 16.02.2018 [online]. [Dostęp: 07.07.2019]. Dostępny w WWW: <<https://www.youtube.com/watch?v=FaCMrkBwx2I>>.
- Ceynowa, Klaus (2018a). Was zählt und was stört – Zukunftsperspektiven der Bibliothek: Zwischenrufe eines Erfahrungsübersättigten. In: *Kooperative Informationsinfrastrukturen als Chance und Herausforderung: Festschrift für Thomas Bürger zum 65. Geburtstag / Achim Bonte, Juliane Rehnolt* (Eds.). – Berlin, Boston: De Gruyter, s. 53-69.
- Degkwitz, Andreas (2018). Open Science. Kooperation zwischen Bibliothek und Wissenschaft. In: *Kooperative Informationsinfrastrukturen als Chance und Herausforderung: Festschrift für Thomas Bürger zum 65. Geburtstag / Achim Bonte, Juliane Rehnolt* (Eds.). Berlin, Boston: De Gruyter, S. 438-446. DOI: 10.18452/19440.

- E-książki (2019). *Zakup Decyzją Czytelnika* [online]. [dostęp: 07.07.2019]. Dostępny w WWW: <<https://www.buw.uw.edu.pl/zasoby-online/e-ksiazki/>>.
- Grala, Ewa (1996). Metodyka opracowania zasad gromadzenia zbiorów w bibliotekach Stanów Zjednoczonych. *Przegląd Biblioteczny*, 64, z. 2/3, s. 143-157.
- Herb, Silvia (2016). Patron-Driven Acquisition. In: *Praxishandbuch Bibliotheksmanagement*, Bd. 1. Rolf Griebel, Hildegard Schäffler, Konstanze Söllner (Hrsg.). Berlin [u.a.]: De Gruyter, s. 230-231.
- Hudzik, Krystyna (2017). *Biblioteki uniwersyteckie w Niemczech w epoce cyfrowej: ciągłość i zmiana*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Kempf, Klaus (2014). Sammlung ade?: Bestandsaufbau im digitalen Zeitalter. In: *Bibliotheken: Innovation aus Tradition: Rolf Griebel zum 65. Geburtstag*. Klaus Ceynowa, Martin Hermann [Hrsg.]. Berlin: De Gruyter Saur, s. 372-408.
- Kempf, Klaus (2017). Die Sammeltätigkeit in Zeiten der Hybridbibliothek. Eine bibliothekarische Perspektive. *Bibliothek und Wissenschaft*, 50, s. 59-106.
- Patron (2011). *Patron-driven acquisitions: history and best practices*. Ed. by David A. Swords. Berlin; Boston: De Gruyter Saur.
- Patron (2011a). *Patron-driven acquisitions: current successes and future directions*. Ed. by Judith M. Nixon, Robert S. Freeman, and Suzanne M. Ward., London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- ProQuest (2019) [online]. [dostęp: 07.07.2019]. Dostępny w WWW: <<https://proquest.libguides.com/biuletyn/PQ1Academic>>.
- Schulze, Timm Nikolaus (2016). Die Zukunft des Sammelns an wissenschaftlichen Bibliotheken 26.und 27. April 2016, Herzogin Anna Amalia Bibliothek in Weimar. *oIbib Das offene Bibliotheksjournal* [online], Bd. 3, Nr. 3, S. 64-69. [dostęp: 11.07.2019]. Dostępny w WWW: <<https://www.o-bib.de/article/view/2016H3S64-69/5489>>.
- Strategie (2012). *Strategie gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich: materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, Pobierowo, 15-17 września 2011*. Pod red. Urszuli Ganakowskiej, Mirosławy Różyckiej; Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego. Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica.
- Toffler, Alvin (2006). *Trzecia fala*. Poznań: Wydaw. Kurpisz.
- Transformacja (2019). *Transformacja cyfrowa* [online]. [dostęp: 02.07.2019]. Dostępny w WWW: <https://www.governica.com/Transformacja_cyfrowa>.
- Witczak, Dorota; Sobkowiak, Krzysztof (2014). Problemy przechowywania danych cyfrowych w bibliotekach. *Biblioteka i Edukacja* [online], nr 5. [dostęp: 07.07.2019]. Dostępny w WWW: <<http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/70/69>>.
- Zakup (2019). *E-książki: Zakup Decyzją Czytelnika – eBook Collection (EBSCOhost)* [online]. [dostęp: 07.07.2019]. Dostępny w WWW: <<https://www.umcs.pl/pl/e-ksiazki.htm>>.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 18 listopada 2019 r.

KRYSTYNA HUDZIK

Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

Main Library

e-mail: k.hudzik@umcs.lublin.pl

ORCID: 0000-0002-1449-828X

PARADIGMS OF LIBRARY ACQUISITION IN THE ERA OF DIGITAL TRANSFORMATION – HALFWAY BETWEEN INFORMATION AND MEMORY

KEYWORDS: University libraries. Library acquisition. Digital collections. E-books – acquisition models. Open access.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The author discusses and compares paradigms of acquisition policy employed in contemporary university libraries that merge printed and electronic collections as regards their organization, availability and related services. The shift in the strategy and methods of selecting resources is defined with two keywords “access versus ownership”, emphasizing that the library task increasingly becomes to provide the library users with publications just in time. **Research method** – The author analyzed the literature in the given field and information available on selected library websites, making the research complete with her own participant observation in the library acquisition department as its long-term staff. **Results/Conclusions** – As regards acquisition process libraries should take following factors into consideration: (a) responding to current user needs and using new acquisition models such as Demand-Driven-Acquisition; (b) participating in the promotion of Open Access idea; (c) remaining memory institutions that store and preserve information resources and saves the legacy of science and culture.